

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ, **10/6/2022**

A.1 α. Το **Φροντιστήριο της Τραπεζούντας**, που είχε ιδρύσει το 1682 ο μεγάλος Τραπεζούντιος δάσκαλος του Γένους Σεβαστός Κυμινήτης και λειτούργησε παρά τις αντιξοότητες μέχρι το 1922, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και ηθική ανάπτυξη των Ελληνοποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης..

β. Το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο έως το 1909 ήταν η εμφάνιση της **κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων**, πολιτικού μορφώματος υπό το Δημήτριο Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Επίκεντρο της κριτικής του ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.

γ. Πολιτικός σχηματισμός με μικρότερη απήχηση που σχηματίστηκε κατά την Εθνοσυνέλευση του 1862-4 ήταν το **Εθνικόν Κομιτάτον**, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη. Υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

- A.2**
- α.** Σωστό
  - β.** Λάθος
  - γ.** Λάθος
  - δ.** Σωστό
  - ε.** Σωστό

B.1 Το τρικουπικό κόμμα ήδη από το 1875 παρουσίασε ένα συστηματικό **πρόγραμμα** εκσυγχρονισμού της χώρας, αρκετά κοντά στις αντιλήψεις του Κουμουνδούρου, το οποίο προέβλεπε: συγκρότηση κράτους δικαίου, εξορθολογισμό της διοίκησης, κυρίως με τον καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων, ώστε να περιοριστεί η ευνοιοκρατία, ανάπτυξη της οικονομίας και κυρίως ενίσχυση της γεωργίας, βελτίωση της άμυνας και της υποδομής, κατά κύριο λόγο του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας.

[Ο Τρικούπης θεωρούσε το κράτος ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης και επιδίωκε τον εκσυγχρονισμό με κάθε κόστος. Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες.]

Για την **υλοποίηση** αυτού του προγράμματος έγιναν οι εξής προσπάθειες: οργανωτικές μεταβολές και βελτίωση των οικονομικών του κράτους, με την αύξηση φόρων και τη σύναψη δανείων και παροχή κινήτρων στην ιδιωτική πρωτοβουλία για επενδύσεις.

B.2 Για την αποκατάσταση των προσφύγων η ΕΑΠ έλαβε υπόψη και τις αντικειμενικές συνθήκες της εποχής:

Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε αγροτική (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο) και αστική (παροχή στέγης στις πόλεις). Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους «αστικά» επαγγέλματα (σχετικά με το εμπόριο, τη βιοτεχνία-βιομηχανία κ.τ.λ), **δόθηκε το βάρος στη γεωργία**, γιατί: υπήρχαν τα μουσουλμανικά κτήματα (κυρίως στη Μακεδονία, αλλά και στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Λήμνο και αλλού), η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες, η ελληνική οικονομία βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή, υπήρχε η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου.

Εξάλλου, **δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη** καθώς: Ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη του Νειγύ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτόνομοι σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής, θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912-1922). Επιπλέον, έτσι εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές.

Γ.1 Στην αρχή, **αμέσως μετά την μεγάλη Έξοδο των Ελλήνων από την Τουρκία λόγω της μικρασιατικής καταστροφής**, το ελληνικό κράτος αντιμετώπισε με τα μέσα που διέθετε τις πρώτες στοιχειώδεις και πιεστικές ανάγκες των προσφύγων: διατροφή, προσωρινή στέγαση, ιατρική περίθαλψη.

Κινητοποιήθηκαν επίσης ιδιώτες, ατομικά ή οργανωμένα. Αποφασιστική, ιδιαίτερα για την ιατρική περίθαλψη και την παροχή φαρμάκων, υπήρξε η δραστηριοποίηση στην Ελλάδα ξένων φιλανθρωπικών οργανώσεων. Διενεργήθηκαν έρανοι, οργανώθηκαν πρόχειρα συσσίτια και έγινε προσπάθεια για καθημερινή διανομή ψωμιού, παροχή ρουχισμού και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης.

Σύμφωνα με το τρίτο κείμενο, τα γυναικόπαιδα που έφτασαν στα μεγάλα λιμάνια της Θεσσαλονίκης και της πρωτεύουσας ήταν σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, («χωρίς βούληση», κατά το σχόλιο των παρατηρητών της εποχής).

Με την άφιξη των προσφύγων, το έργο της προσωρινής στέγασης ανέλαβε το Υπουργείο Περιθάλψεως, που ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό, **καθώς το φθινόπωρο του 1922, όλοι οι δημόσιοι χώροι στο πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας είχαν καταληφθεί από άστεγους πρόσφυγες, σύμφωνα με την πρώτη πηγή.** Στη συνέχεια το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1922) ανήγειρε ξύλινα παραπήγματα για τη στέγαση των προσφύγων. Πλήθος ξεπρόβαλαν οι αυτοσχέδιες κατασκευές που χρησίμευαν ως προσωρινά καταλύματα (καλύβες, παράγκες, σκηνές) γύρω από τις πόλεις, σε πλατείες ή στα κενά οικοπέδα των πόλεων. **Αρκετοί έζησαν για μήνες σε σκηνές στα αυτοσχέδια προσφυγικά στρατόπεδα, στον χώρο γύρω από τις Στήλες του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα και σε άλλα στρατόπεδα, ενώ οι φιλάνθρωποι εθελοντές τούς προμήθευαν τα απαραίτητα: σούπα, ψωμί και κουβέρτες.**

Δεν έμεινε χώρος στεγασμένος που να μη χρησιμοποιήθηκε: σχολεία, εκκλησίες και τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτίρια, **δημόσια λουτρά**, αποθήκες, υπόγεια, **που στέγαζαν χιλιάδες ανθρώπους, ενώ στα ξενοδοχεία, σύμφωνα με απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας τον Σεπτέμβριο του 1922, τοποθετούνταν κρεβάτια ακόμη και στους κοινόχρηστους διαδρόμους.** Στις αρχές του Δεκέμβρη, σύμφωνα με ανακοίνωση του γραφείου του **Δημάρχου Αθηνών, περίπου 70.000 πρόσφυγες διέμεναν σε 130 πρόχειρους καταυλισμούς μέσα στον πολεοδομικό ιστό. Η δημοτική αρχή αγωνίστηκε σθεναρά για να καθαρίσει και να διαμορφώσει κατάλληλα χώρους στους οποίους θα μπορούσαν να διαμείνουν προσωρινά οι πρόσφυγες.**

Επιπλέον, επιτάχθηκαν τα άδεια σπίτια σε όλη την Επικράτεια. Καταλήφθηκαν ακόμη και κατοικούμενοι χώροι, οι ένοικοι των οποίων μοιράστηκαν την κατοικία τους με τους πρόσφυγες. **Ενδεικτική της κατάστασης που επικρατούσε είναι η μαρτυρία που κατατίθεται από την Τασία Χρυσάφη-Ακερμανίδου, προσφυγόπουλο που γεννήθηκε πάνω σε πλοίο μεταφοράς στην Ελλάδα. Μετά από μακρά περιπλάνηση αρκετών ημερών, η οικογένειά της βρήκε καταφύγιο με τη βοήθεια μιας γυναίκας που έμενε στη θέση Γαργαρέττα, κάτω από την Ακρόπολη, η οποία τούς παραχώρησε το κοτέτσι στην αυλή του σπιτιού της, θυσιάζοντας την μοναδική της κότα για να προσφέρει το κατάλυμα στην οικογένεια και μεριμνώντας για την απολύμανση του χώρου («ασθέστωσε καλά το χώρο»). Εκεί έζησε η οικογένεια για τουλάχιστον μήνα.**

Στην μαρτυρία της (δεύτερο κείμενο) η Φιλιώ Χαϊδεμένου, πρόσφυγας από την Μικρά Ασία, περιγράφει την περιπλάνηση της οικογένειάς της στην προσπάθεια να εντοπίσει κάποιον Ελλαδίτη συγγενή τους. Περιγράφει πως έφτασαν, έπειτα από παρότρυνση του οδηγού τους στην Εκκλησία του οικισμού η οποία ήταν γεμάτη από κόσμο και πως τελικά εντόπισαν το σπίτι του συγγενή τους, Γιάννη Σιδέρη, πολύ κοντά στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου όπου και είχαν διανυκτερεύσει. Στο σπίτι του θείου της κατοικούσαν και άλλοι άνθρωποι. Λόγω της φτώχειας που μάστιζε την χώρα, όπως καταθέτει η πρόσφυγας, «πέντε - έξι οικογένειες νοίκιαζαν ένα σπίτι και είχαν κοινή κουζίνα.»

Δ.1

- α. Η κρίση κορυφώθηκε στις 18 Μαρτίου 1901, όταν ο Γεώργιος απέλυσε τον Βενιζέλο από το αξίωμα του υπουργού. Για να υποστηρίξει τις απόψεις του στο εθνικό ζήτημα της Κρήτης, ο Βενιζέλος δημοσίευσε στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, που ο ίδιος εξέδιδε, πέντε **απανωτά** πολύκροτα άρθρα, με το χαρακτηριστικό τίτλο «Γεννηθήτω φως». **Σύμφωνα με το πρώτο κείμενο, ο Βενιζέλος με τα δημοσιεύματά του δικαιολόγησε τη στάση που είχε τηρήσει και απάντησε στις κατηγορίες που τού απέδιδε ο αθηναϊκός τύπος. Στο προσωπικό του σημειωματάριο αναφέρεται απναφέρεται στην προσπάθεια του Αρμοστή να επιρρίψει ευθύνες στον Βενιζέλο, με την απόλυση αυτή, θέλοντας ο Πρίγκιπας να καλύψει την αναποτελεσματικότητά του και να δικαιολογήσει τη στασιμότητα και του Κρητικού Ζητήματος. Χαρακτηριστικά ανέφερε ότι ο ίδιος αποτέλεσε τον «αποδιοπομπαίο τράγο» της αποτυχίας του Αρμοστή.**

Ο Γεώργιος ακολούθησε πολιτική αδιαλλαξίας και προχώρησε σε μέτρα περισσότερο αυταρχικά, με την απαγόρευση της ελευθεροτυπίας και με διώξεις και φυλακίσεις διακεκριμένων μελών της κρητικής αντιπολίτευσης. **Σύμφωνα με το δεύτερο κείμενο, η αδυναμία που Αρμοστή να προωθήσει την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, προκάλεσαν αντιδράσεις και τελικά εξέθρεψαν την αντιπολιτευτική κίνηση. Ο Βενιζέλος, που είχε αποπεμφθεί, εξέφρασε ήδη από τον Απρλη του 1901 μια αντιπολιτευτική αντίδραση και πέτυχε να συσπειρώσει κάτω από το πρόγραμμά του το σύνολο των αντιπολιτευτικών δυνάμεων. Η άρνηση του πρίγκιπα Γεωργίου να αποδεχθεί οποιοδήποτε διάλογο με τις πολιτικές αυτές δυνάμεις και η υπονόμηση οποιασδήποτε προσπάθειας συμβιβασμού επέφερε τελικά προβλήματα στην εθνική ενότητα των Κρητών.**

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τα πολιτικά πράγματα στην Κρήτη οδηγήθηκαν σε πλήρες αδιέξοδο και όλες οι προσπάθειες συνδιαλλαγής των αντίπαλων πολιτικών μερίδων ναυάγησαν. Γύρω από τον Βενιζέλο συνασπίστηκαν όσοι ήταν δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του Πρίγκιπα και σχηματίστηκε μια ισχυρότατη «Ηνωμένη Αντιπολίτευσις». Έμπιστοι συνεργάτες του Βενιζέλου ήταν ο Κ. Φούμης και ο Κ. Μάνος. Οι τρεις αυτοί αποτέλεσαν μια τριανδρία, που δεν δίστασε να προχωρήσει σε δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα. Στο τέλος του 1904 έληξε η περίοδος της Γενικής Συνέλευσης και προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη 64 βουλευτών. Σύμφωνα με το σύνταγμα, 10 ακόμη θα διορίζονταν απευθείας από τον Πρίγκιπα.

- β. Η αντιπολίτευση αποφάσισε να μη συμμετέχει στις εκλογές αυτές, κατήγγειλε τα ανελεύθερα μέτρα του Πρίγκιπα και κάλεσε το λαό σε αποχή. Η κατάσταση εκτραχύνθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1905, όταν η τριανδρία της αντιπολίτευσης και 15 άλλοι επιφανείς πολιτευτές συντάξαν και υπέγραψαν προκήρυξη, με την οποία ζητούσαν μεταβολή του συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας. Η προκήρυξη αυτή είναι το πρώτο επίσημο επαναστατικό κείμενο, το προμήνυμα της επανάστασης του Θερίσου. **Πιο συγκεκριμένα, από το ίδιο το κείμενο της προκήρυξης της 26^{ης} Φεβρουαρίου 1905 (τρίτο κείμενο, πρωτογενής πηγή), προκύπτει ξεκάθαρα ο εθνικός χαρακτήρας του επικείμενου κινήματος. Ως πρώτο μέλημα της αντιπολίτευσης οριζόταν η υλοποίηση «του από αιώνων επιδιωκόμενου σκοπού της ενώσεως της Κρήτη» με το ελληνικό βασίλειο. Στην περίπτωση που κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, δηλωνόταν η βούλησή της για «πολιτική προσέγγιση» της Ελλάδας, με τη μεταβολή της κατάστασης στην Κρήτη σε ό,τι αφορά τις εξωτερικές της σχέσεις. Κι αν δεν καθίστατο εφικτή μια τέτοια μεταβολή, ζητούνταν τουλάχιστον η αναθεώρηση του Κρητικού Συντάγματος κατά το πρότυπο του ελληνικού, για να «απαλλαγεί ο τόπος του δεσποτισμού», όπως εμφιατικά αναφέρεται στο κείμενο. Μάλιστα, η αντιπολίτευση προειδοποιούσε για ένοπλες λαϊκές αντιδράσεις που θα μπορούσαν να προκληθούν για την υλοποίηση του παραπάνω προγράμματος. Τελικά, δηλωνόταν ξεκάθαρα ότι παρόλο που μία αλλαγή σε επίπεδο ηγεσίας δεν αποτελούσε άμεση επιδίωξη, εάν αυτή συνέβαινε, οι Κρήτες θα μάχονταν ακόμα και ένοπλα για να εξασφαλιστεί η ανάληψη της διακυβέρνησης του τόπου από κάποιον Έλληνα.**

